

Sosnowska, Ewa

Analiza nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 19, 271-281

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa SOSNOWSKA

Analiza nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży

Artykuł dotyczy pomiaru nieprzystosowania społecznego wśród uczniów wybranych szkół województwa śląskiego. W tym celu studenci IV roku Pedagogiki Opiekuńczo-Resocjalizacyjnej (2009/2010) w ramach przedmiotu Diagnostyka resocjalizacyjna prowadzili badania w szkołach, wykorzystując Skalę Nieprzystosowania Społecznego Lesława Pytki.

Wstęp

Problem nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży jest od wielu lat w centrum zainteresowania zarówno przedstawicieli nauk społecznych, jak również i osób zajmujących się ich wychowaniem i kształceniem. Próby określenia istoty nieprzystosowania społecznego są liczne i posiadają zróżnicowany zakres a sama literatura przedmiotu dostarcza nam wiele sposobów interpretacji tego pojęcia¹. L. Pytka² w wskazuje w kilku definicjach różnorodność punktów widzenia dotyczących tego zagadnienia. Nieprzystosowanie społeczne to:

---

¹ Zob. L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 2005, s. 82–88; K. Ostrowska, *Psychologia resocjalizacyjna*, Warszawa 2008, s. 20–25; B. Urban, *Zaburzenia w zachowaniu i niedostosowanie społeczne w świetle współczesnych wyników badań*, [w:] Resocjalizacja, t.1, red. B. Urban, J.M. Stanik, Warszawa 2007, s. 136–165; J. Strykowska, *Niedostosowanie społeczne dzieci w wieku szkolnym*, Gniezno 2005, s. 13–28; K. Pospiszyl, E. Żabczyńska, *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, Warszawa 1981, s. 9–39.

² L. Pytka, *Teoretyczne problemy diagnozy w wychowaniu resocjalizującym*, Warszawa 1986, s. 67–96; L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna...*, s. 21–22; K. Pospiszyl, E. Żabczyńska, *Psychologia dziecka niedostosowania społecznego*, Warszawa 1981, s. 9–15; D. Wójcik, *Nieprzystosowanie społeczne młodzieży. Analiza psychologiczno-kryminologiczna*, Wrocław–War-

- odmiana rozwoju społecznego dziecka, która powoduje złe skutki dla samego dziecka i jego otoczenia społecznego;
- rodzaj zaburzeń w zachowaniu, spowodowany negatywnymi warunkami środowiskowymi lub zaburzeniami równowagi procesów ośrodkowego układu nerwowego;
- brak podatności dzieci i młodzieży na normalne metody wychowawcze, co skłania rodziców i instytucje wychowawcze do poszukiwania specjalnych metod wychowawczych, medyczno-psychologicznych i medycznych;
- zaburzenia charakterologiczne spowodowane niekorzystnymi zewnętrznymi lub wewnętrznymi warunkami rozwoju, powodujące wzmożone trudności w dostosowaniu się do uznanych norm społecznych oraz w realizacji zadań życiowych jednostki;
- zaburzenie emocjonalne, wyrażające się w trudności lub niemożności współżycia jednostki z innymi ludźmi;
- złożone zjawisko psychologiczno-społeczne wyrażające się zachowaniem sprawiającym wiele kłopotów i trudności jednostce i jej otoczeniu i jednocześnie powodujące subiektywne poczucie nieszczęścia;
- zespół zachowań świadczący o nieprzestrzeganiu przez jednostkę pewnych podstawowych zasad postępowania obowiązujących młodzież w danym wieku, przy założeniu, że zachowania te powtarzają się, czyli są względnie trwałe.

W oparciu o literaturę przedmiotu, łatwiej jest odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób nieprzystosowanie społeczne się przejawia, niż na pytanie, czym ono jest. Do jego typowych objawów zalicza się: nadużywanie alkoholu, toksykomanie, uzależnienia lekowe, lękliwość i wycofanie społeczne, samobójstwa i zamachy samobójcze, prostytutkę, promiskuityzm i inne niekonwencjonalne zachowania seksualne, ucieczki z domu, wagary, pasożytnictwo społeczne, uczestnictwo w gangach podkulturowych, agresywność i stosowanie przemocy, przebywanie w środowisku zdemoralizowanych kolegów, notoryczne kłamstwa, autoagresja, systematyczne wagarowanie, nie wywiązywanie się z obowiązków szkolnych, konflikty z nauczycielami i rówieśnikami, nieposłuszeństwo wobec dorosłych, różne formy agresji antyspołecznej (np. kradzieże, bójki, niszczenie i dewastacja mienia), zachowania przestępcze³.

Poszukując przyczyn nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży należy się skupić zarówno na czynnikach biopsychicznych, jak i socjokulturowych.

W nurcie biopsychicznym przyczyn nieprzystosowania społecznego poszukuje się w uwarunkowaniach somatycznych, fizjologicznych i neurofizjologicz-

---

szawa–Kraków–Gdańsk 1984, s.12–22; O. Lipkowski, *Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja*, Warszawa 1971, s. 37.

³ P. Gindrich, *Psychospołeczne komponenty nieprzystosowania*, Lublin 2007, s. 13; L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna...*, s.84–85; J. Strykowska, *Niedostosowanie społeczne dzieci w wieku szkolnym*, Gniezno 2005, s. 17.

nych, intelektualnych, psychicznych i wielu innych cechach i predyspozycjach osobowościowych jednostki, łącznie z uwzględnieniem jej wyposażenia genetycznego oraz zadatków wrodzonych⁴. Należy jednocześnie podkreślić, iż współcześnie czynniki biologiczne są traktowane jako pewne hipotezy, nie zaś jako bezwzględne przyczyny.

Jak wcześniej zaznaczono, powstanie i utrwalenie negatywnych zachowań wśród dzieci i młodzieży jest wynikiem niesprzyjającej konfiguracji różnych zmiennych, wśród których szczególne znaczenie należy przypisać środowisku rodzinnemu, szkolnemu i rówieśniczemu.

Szczególnie istotne miejsce w rozważaniach nad kwestią nieprzystosowania społecznego zajmuje środowisko rodzinne⁵. Jest ono rozpatrywane jako źródło wpływów oddziałujących i stymulujących lub hamujących rozwój dziecka, gdyż stanowi podstawowy teren pierwotnych doświadczeń życiowych jednostki, których wpływ na jej losy życiowe jest decydujący i niezastępowany przez żadne inne oddziaływanie. Z tego też względu rodzinę traktuje się jako główne źródło potencjalnych zaburzeń w zachowaniu, prowadzących do kształtowania się syndromu nieprzystosowania społecznego.

Wszelkie przejawy dezorganizacji życia społecznego, a w szczególności: niewydolność wychowawcza rodziców (postawy, style i metody wychowania), zła atmosfera, brak więzi między jej członkami, nie zaspakajanie potrzeb, choroba, śmierć lub rozwód rodziców, zjawiska patologiczne (alkoholizm, agresja, przestępczość i prostytutka) powodują zachwianie równowagi psychicznej dzieci i w konsekwencji przyczyniają do powstawania i utrwalania różnych form nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży⁶.

Oprócz domu rodzinnego w procesie uspołecznienia dziecka ważną rolę odgrywa szkoła. Szkoła, jako jeden z głównych czynników kształtowania się osobowości dziecka może przyczyniać się do nieprzystosowania społecznego. Zdaniem A. i N. Stankowskich⁷ środowisko szkolne często jest pierwotną przyczyną zaburzeń w zachowaniu, miejscem ujawniania się istniejącego już zaburzenia oraz jednym z ogniw w złożonym procesie patologizacji dziecka, jeśli staje się miejscem porażek oraz przeżywanych niepowodzeń.

W procesie uspołecznienia dziecka ważną rolę odgrywają grupy rówieśnicze. Uczestnictwo w tych grupach jest potrzebne w procesie wychowania, gdyż

⁴ T. Sołtysiak, *Zachowania patologiczne młodego pokolenia*, [w:] *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, red. A. Jaworska, Kraków 2009, s. 52.

⁵ E. Wysocka, *Diagnoza w resocjalizacji: obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2009, s. 199–202; R.M. Ilnicka, *Współczesne uwarunkowania zachowań aspołecznych młodzieży w ujęciu socjopedagogicznym*, [w:] *Resocjalizacja. Od tradycji do współczesności*, red. R.M. Ilnicka, J. Cichła, Głogów 2010, s. 223–238; J. Strykowska, dz. cyt. s. 45–46.

⁶ Tamże.

⁷ A. Stankowski, N. Stankowska, *Szkoła a zachowania dewiacyjne dzieci i młodzieży*, [w:] A. Nowak, *Wybrane zjawiska powodujące zagrożenia społeczne*, Kraków 2000, s. 132.

zaspakaja wiele potrzeb dziecka. Jednak istnieją sytuacje, w których grupa rówieśnicza może przekształcić się w grupę o negatywnym wpływie na proces uspołecznienia dziecka lub grupa taka zacznie wywierać negatywny wpływ na jednostkę dotąd nie zdemoralizowaną. Środowisko tych grup będzie szczególnie atrakcyjne dla jednostek o podobnym typie kłopotów rodzinno-szkolnych. Należy podkreślić, iż czynnikiem sprzyjającym tworzeniu się tego typu grup jest brak lub osłabienie kontroli nad dziećmi i młodzieżą ze strony rodziców, opiekunów czy instytucji wychowawczych.⁸

Problematyka badawcza

Przedmiotem prowadzonych badań jest analiza nieprzystosowania społecznego uczennic wybranych szkół województwa śląskiego. Badania prowadzili studenci IV roku Pedagogiki Opiekuńczo-Resocjalizacyjnej od grudnia 2009 do kwietnia 2010 roku pod kierunkiem Ewy Sosnowskiej.

Problem badawczy został sformułowany w następujący sposób: *Czy badane uczennice przejawiają zachowania świadczące o nieprzystosowaniu społecznym?*

Do badań wykorzystano Skalę Nieprzystosowania Społecznego Lesława Pytki⁹. Skala Nieprzystosowania Społecznego (SNS) L. Pytki przeznaczona jest do określania stopnia wadliwego funkcjonowania społecznego dzieci i młodzieży w wieku 13–17 lat. Jest narzędziem wystandardyzowanym i znormalizowanym na próbie ogólnopolskiej. SNS jest skalą szacunkową, porządkującą informacje o danej jednostce. Służy do wstępnego pomiaru nieprzystosowania społecznego.

SNS pozwala ona na określenie intensywności i częstotliwości występowania tych właśnie zachowań lub cech jednostki. O nieprzystosowaniu jednostki w danym obszarze jej społecznego funkcjonowania wnioskuje się na podstawie przejawianych przez nią form i rodzajów zachowania postrzeganych przez otoczenie społeczne, a zwłaszcza przez tzw. osoby socjalizująco znaczące. Osobami socjalizująco znaczącymi dla danej jednostki są te osoby, z którymi wchodzi ona w częste i ważne dla niej interakcje z racji pełnionych przez siebie ról społecznych. Za osoby socjalizująco znaczące (dla potrzeb SNS) uznano: rodziców, kolegów, nauczycieli i wychowawców danej osoby.

Przy opracowywaniu SNS L. Pytki przyjął następujące założenia teoretyczne:

1. Nieprzystosowanie społeczne wyraża się wadliwym, nieadekwatnym funkcjonowaniem jednostki w przypisanych jej rolach społecznych, a zwłaszcza w roli: dziecka w rodzinie, rówieśnika — kolegi, ucznia w szkole.

⁸ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2007, s. 952.

⁹ L. Pytki, *Skala Nieprzystosowania Społecznego. Podręcznik*, Warszawa 1984, s. 5–51.

2. Konsekwencją powtarzającego się nieadekwatnego reagowania na przepisy ról społecznych i wymogi społeczne jest wysoki poziom kumulacji zachowań określanych jako antyspołeczne, czyli antagonistyczno-destrukcyjne.
3. Nieprzystosowanie społeczne jest tym bardziej prawdopodobne, im częściej i w większym nasileniu gromadzą się w życiu jednostki niekorzystne czynniki biopsychiczne i socjokulturowe, które można traktować jako przyczyny społecznego nieprzystosowania.
4. Nieadekwatne funkcjonowanie w rolach społecznych oraz rozmaite formy zachowań antyspołecznych traktowane są jako cząstkowe wskaźniki nieprzystosowania społecznego, których szkodliwość jest postrzegana i oceniana, a nawet sankcjonowana przez osoby socjalizująco znaczące lub instrumenty kontroli społecznej.
5. Postrzeganie i ocenianie zachowań będących cząstkowymi wskaźnikami nieprzystosowania społecznego uzależnione jest od trzech podstawowych czynników:
  - od faktycznie przejawianych przez jednostkę zachowań,
  - od możliwości i umiejętności obserwacyjnych osób socjalizująco znaczących (czy otoczenia społecznego),
  - od surowości kryteriów oceny i surowości norm obowiązujących w danym środowisku.

Skala Nieprzystosowania Społecznego składa się z sześciu części (podskal):

I. „Nieprzystosowanie rodzinne” (NR) – mierzy nieprzystosowanie jednostki do wymogów życia rodzinnego, tzn. jej reakcje na wymagania i oczekiwania ze strony rodziców i środowiska rodzinnego.

II. „Nieprzystosowanie rówieśnicze (koleżeńskie)” (NK) – mierzy nieprzystosowanie dziecka do standardów szkolnej grupy rówieśniczej.

III. „Nieprzystosowanie szkolne” (NS) – mierzy nieprzystosowanie dziecka do wymogów szkolnych.

IV. „Zachowania antyspołeczne” (ZA) – mierzy nasilenie i częstość występowania antyspołecznych zachowań dziecka zaobserwowanych przez wychowawców lub rodziców.

V. „Kumulacja niekorzystnych czynników biopsychicznych” (BP) – mierzy stopień nagromadzenia niekorzystnych czynników biopsychicznych występujących u dziecka (takich jak: zaburzenia dynamiki procesów nerwowych, zaburzenia funkcji percepcyjnych i wykonawczych itp.).

VI. „Kumulacja niekorzystnych czynników socjokulturowych” (SK) – mierzy stopień nagromadzenia niekorzystnych czynników socjokulturowych, w tym czynników „naznaczających” jednostkę jako dewiantywną.

Każda podskala SNS składa się z 10 kategorii. Kategorie te opisują cechy zachowania społecznego dziecka w zakresie wyznaczonym tytułem podskali lub cechy jego sytuacji socjopedagogicznej. Do opisu nasilenia każdej cechy stosuje się skalę trójstopniową: 0, 1, 2 punkty. Waga 0-punktowa przypisana jest

stwierdzeniom określającym normalne, pożądane społecznie cechy zachowania i sytuacje socjopedagogiczne. Wagi 1- i 2-punktowe przypisane są stwierdzeniom określającym umiarkowany (1 punkt) i znaczny (2 punkty) stopień nasilenia negatywnych cech zachowania społecznego i analogicznych cech sytuacji społeczno-kulturowej.

Uzyskane za pomocą SNS dane oraz ich prawidłowa interpretacja pozwalają na formułowanie orzeczeń diagnostycznych oraz zaleceń profilaktyczno-resocjalizacyjnych w stosunku do interesującej nas osoby lub grupy osób.

Badaniami objęto zbiorowość liczącą 99 dziewcząt, uczennic szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w wieku 13–17 lat.

Kryterium doboru zbiorowości do badań stanowiło miejsce zamieszkania (województwo śląskie), płeć i wiek respondentów.

Analiza wyników badań

Większość (54,5%) badanych uczęszcza do szkół ponadgimnazjalnych (w tym: 46,5% do liceów ogólnokształcących, 5% do techników oraz 3% do szkół zawodowych), a 45,5% do gimnazjów. Jeżeli chodzi o wiek badanych, to dominującą grupę stanowią dziewczyny w wieku 17 lat (51,5%), drugą, co do wielkości grupę dziewczyny w wieku lat 14 (25,3 %), natomiast pozostałe to: 10% – 13 lat, 7,1% – 15 lat, 6,1 % – 16 lat.

Tabela 1. Wskaźniki tendencji centralnej dla badanej grupy dziewcząt

Części SNS	Średnia arytmetyczna <i>m</i>	Mediana <i>me</i>	Dominanta <i>mo</i>
I (NR)	6,2	6	7
II (NK)	4,5	4	3
III (NS)	4,3	4	0
IV (ZA)	2,4	2	0
V (BP)	2,6	2	0
VI (SK)	1,2	1	0

Źródło: opracowanie własne.

W celu uzyskania odpowiedzi na postawiony problem badawczy określono wskaźniki tendencji centralnych dla badanych dziewcząt i porównano z wynikami próby normalnej.

Tabela 2. Wskaźniki tendencji centralnej dla dziewcząt z próby normalnej (L. Pytka)

Części SNS	Średnia arytmetyczna <i>m</i>	Mediana <i>me</i>	Dominanta <i>mo</i>
I (NR)	4,9	4	3
II (NK)	6,0	5	3

Części SNS	Średnia arytmetyczna <i>m</i>	Mediana <i>me</i>	Dominanta <i>mo</i>
III (NS)	5,8	4	2
IV (ZA)	2,1	1	1
V (BP)	2,8	3	3
VI (SK)	1,6	1	1

Źródło: L. Pytka, *Skala Nieprzystosowania Społecznego...*, s. 19.

W zaprezentowanym fragmencie badań korzystano ze średniej arytmetycznej, gdyż jak podkreśla L. Pytka znajomość tego właśnie wskaźnika pozwala na przewidywanie wyników w prowadzonych badaniach indywidualnych i zbiorowych. Porównywanie wskaźników w próbie z populacji normalnej jest dodatnio (prawostronnie) niesymetryczny. Wskazuje na to pojawienie się rozbieżności między wartościami średnich arytmetycznych i median dla poszczególnych podskali SNS, gdyż można zauważyć, że średnie arytmetyczne są w każdej podskali wyższe niż dominanty i mediany. W przypadku wskaźników tendencji centralnej dla badanych uczennic można odnotować podobną prawidłowość, z wyjątkiem I- podskali (Nieprzystosowanie Rodzinne).

Analizując dane zebrane w tabelach 1 i 2 można zauważyć, iż badane uczennice w większym stopniu niż badane z grupy normalnej przejawiają Nieprzystosowanie Rodzinne (I-podskala) i Zachowania Antyspołeczne (IV-podskala). Wynik otrzymany w podskali I-NR, zgodnie z tabelą norm przedstawioną przez L. Pytkę klasyfikowany jest jako wysoki, informując jednocześnie o wadliwym przystosowaniu badanych dziewcząt w tym obszarze społecznego funkcjonowania. W swoich badaniach L. Pytka postuluje także zweryfikowanie zależności między podskala I-NR a „Kumulacją niekorzystnych czynników socjokulturowych” (podskala VI-SK), jako hipotetycznych, prawdopodobnych uwarunkowań nieprzystosowania społecznego. W zaprezentowanym materiale badawczym niskie wyniki otrzymane przez badane w podskali VI-SK nie uprawniają do takich wniosków.

Podskala IV-ZA, którą ze względu na wysoką trafność teoretyczną i diagnostyczną oraz jej względnie wysoką rzetelność należy uznać za najbardziej trafną i wartościową, a tym samym najbardziej przydatną w procesie diagnozowania nieprzystosowania społecznego różnicuje badane grupy. Średnia arytmetyczna wyników uzyskanych w tej podskali informuje o większym stopniu skumulowania zachowań antyspołecznych u badanych dziewcząt, w porównaniu do próby normalnej.

Z kolei dane zamieszczone w tabeli 3 dają najogólniejsze wyobrażenie o rozmiarach najczęściej spotykanych kategorii zachowań antyspołecznych w badanej populacji dziewcząt. Tymi zachowaniami antyspołecznymi, występującymi jednocześnie w dużym nasileniu są wagary, a występującymi w mniejszym nasileniu przede wszystkim kłamstwa i alkoholizowanie się. Biorąc pod uwagę stwierdzone częstotliwości zachowań antyspołecznych, można zauważyć,

że najliczniej reprezentowane zachowania antyspołeczne są charakterystyczne dla wczesnych stadiów wadliwej adaptacji społecznej¹⁰.

Tabela 3. Częstotliwość występowania zachowań antyspołecznych w badanej grupie uczennic

Kategorie zachowań antyspołecznych	Nie występują	Występują w nasileniu:		Razem %
		Małym	Dużym	
Kłamstwa	46,5	47,5	6,1	100
Wagary	52,5	35,4	12,1	100
Ucieczki z domu	90,9	8,1	1	100
Kradzieże	94,9	5,1	0	100
Zachowania przestępcze	96	3	1	100
Alkoholizowanie się	71,7	23,2	5,1	100
Agresja werbalna	79,8	18,2	2	100
Agresja fizyczna	82,8	17,2	0	100
Autoagresja	89,9	7,1	3	100
Niekonwencjonalne zachowania seksualne	90,9	7,1	2	100

Źródło: opracowanie własne.

Dane procentowe zamieszczone w powyższej tabeli napawają pewnym optymizmem, gdyż wskaźniki zachowań antyspołecznych nie są wysokie i kształtują się w granicach 1–12%. Są one jednocześnie zbieżne z wynikami w próbie normalnej¹¹.

W celu pełniejszego zobrazowania społecznego funkcjonowania badanych dziewcząt w zakresie poszczególnych podskal, w analizie materiału badawczego uwzględniono ich wiek.

Tabela 4. Zestawienie średnich arytmetycznych dla podskal SNS na poszczególnych poziomach wieku

Wiek badanych	Podskalne SNS					
	I	II	III	IV	V	VI
13	5,4	3,9	4,6	1,7	2,8	0,9
14	6,6	4,0	4,2	2,5	1,8	0,8
15	6,1	3,3	4,6	1,4	2,4	1,0
16	4,7	3,8	1,8	0,3	4,8	0,8
17	6,4	5,1	4,6	2,8	2,7	1,5

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych zawartych w tabeli 4 dowodzi względnego podobieństwa wyników na wymienionych poziomach wiekowych w podskalach: I-NR, II-NK,

¹⁰ Zob. Cz. Czapów, *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*, Warszawa 1978, s. 62.

¹¹ Zob. L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna...*, s. 108–109.

VI-SK natomiast zróżnicowanych na pozostałych podskalach. I tak w podskali III-NS zdecydowanie niższy wynik od pozostałych otrzymały dziewczęta w wieku 16 lat, podobnie w podskali IV-ZA, natomiast najwyższy w podskali V-BP. Z kolei 17-latki otrzymały najwyższą średnią w zakresie nieprzystosowania społecznego, mierzonego za pomocą IV podskali.

W tym fragmencie badań, analityczny akcent położony jest także na porównanie wyników dziewcząt, z ogólnokrajowymi normami, choć nie uwzględniają one zmiennej, jaką jest wiek. L. Pytka celowo zrezygnował z opracowywania oddzielnych norm dla każdej grupy wiekowej, gdyż w próbie normalnej uzyskał względne podobieństwo w wynikach na każdym poziomie wiekowym.

14-, 15- i 17-latki uzyskały wysokie wyniki w I podskali (Nieprzystosowanie Rodzinne), z kolei 13-, 14- i 17-latki równie wysokie wyniki otrzymały w podskali IV (Zachowania Antyspołeczne). Tylko w przypadku 16-latek odnotowano wysoką wartość w podskali V, mierzącej stopień nagromadzenia się niekorzystnych czynników biopsychicznych (np. zaburzenia dynamiki procesów nerwowych, zaburzenia funkcji percepcyjnych i wykonawczych itp.). Symptomy te mogą pośrednio przyczyniać się do pojawienia się objawów wadliwości w społecznej adaptacji jednostki.

W badaniach uwzględniono także typ środowiska (miasto, wieś), z którego pochodzą badane uczennice. W tabeli 5 zaprezentowano średnie wyniki badanych dziewcząt w zakresie społecznego funkcjonowania przy uwzględnieniu typu środowiska.

Tabela 5. Zestawienie średnich arytmetycznych dla podskal SNS ze względu na typ środowiska

Miejsce zamieszkania	Podskale SNS					
	I	II	III	IV	V	VI
Miasto	5,8	4,8	4,3	2,3	2,9	1,2
Wieś	7,2	3,7	4,3	2,6	1,9	1,0

Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli 5 uprawniają do stwierdzenia, że nie ma istotnych różnic między badanymi uczennicami w zakresie rodzaju i poziomu nieprzystosowania społecznego ze względu na typ środowiska w przypadku podskal III-NS, IV-ZA i VI-SK. Mając na uwadze pozostałe podskale można stwierdzić, iż badane pochodzące ze wsi są bardziej „nieprzystosowane rodzinie” od koleżanek z miasta (podskala I-NR). Z kolei dziewczęta z miasta przejawiają w większym stopniu nieprzystosowanie rówieśnicze (podskala II-NK) i bardziej nasilone są u nich niekorzystne czynniki biopsychiczne (podskala V-BP), niż u koleżanek ze wsi.

Percepcja wyników badanych dziewcząt ze względu na typ środowiska pozwala także sformułować wniosek, iż dziewczęta zarówno z miasta, jak i ze wsi

osiągnęły wysokie wyniki (zgodnie z ogólnokrajowymi normami) w zakresie I (NR) i IV (ZA).

Ostatnią zmienną, którą posłużono się w badaniach, jest typ szkoły. Dane na ten temat prezentuje tabela 6.

Tabela 6. Średnie arytmetyczne wyników w SNS uczennic ze względu na rodzaj szkoły

Typ szkoły	Podskalne SNS					
	I	II	III	IV	V	VI
Gimnazjum	6,2	3,9	4,3	2	2,2	0,8
Liceum	5,8	4,6	3,8	2,2	2,6	1,2
Technikum	8,4	5,8	6,2	5,2	5,0	2,6
Szkoła zawodowa	9,7	8	9,3	6,0	5,3	3,7

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku tej zmiennej, istotne wydaje się przede wszystkim ukazanie sposobu funkcjonowania badanych uczennic w szkole. Okazuje się, że najwyższe wyniki (wysokie), czyli najbardziej nieprzystosowane w tym względzie są dziewczęta uczące się w szkołach zawodowych (podskala III-NS). Wyniki te korespondują z równie wysoki wynikami uzyskanymi przez badane ze szkół zawodowych we wszystkich pozostałych podskalach. Jeżeli chodzi o gimnazjalistki, to podobnie jak uczennice z technikum i liceum wykazują nieprzystosowanie społeczne (wysokie wyniki) w zakresie podskali I (NR) i IV (ZA), natomiast tylko uczennice z technikum osiągnęły wysokie wyniki w V podskali, która informuje o występowaniu niekorzystnych czynników biopsychicznych w życiu jednostki.

Podsumowanie i wnioski

Uzyskane wyniki badań nie pozwalają na wysuwanie daleko idących wniosków i uogólnień, z powodu małej liczebnościowo grupy, jak również braku jej reprezentacyjności. W wyniku analizy zebranego materiału empirycznego można co najwyżej pokusić się tylko o pewne refleksje. Uwzględniając prawie wszystkie płaszczyzny analizy zauważyć można, iż badane uczennice w większym stopniu przejawiają zachowania antyspołeczne w porównaniu do próby normalnej, jednak różnica nie jest zbyt duża a są to jednocześnie objawy charakterystyczne dla wczesnych stadiów wadliwej adaptacji społecznej. Również większość badanych uczennic otrzymała wysokie wyniki w podskali Nieprzystosowanie Rodzinne (I-NR). I choć L. Pytka zaleca poszukiwanie powiązań między wysokim poziomem nieprzystosowania społecznego a przede wszystkim niekorzystnymi czynnikami biopsychicznymi (podskala V) i socjokulturowymi (podskala VI), to jednak w pewnym stopniu można w tę interpretację „włączyć”

także podskale I. Podskala ta bowiem określa, w jakim stopniu dziecko związane jest z rodziną oraz jak często reaguje nieprawidłowo na wymagania roli „dziecka w rodzinie” w ocenie jego rodziców. Czynnikiem podstawowym, określającym efektywność funkcjonowania dziecka w rodzinie jest przebieg procesów interakcji i komunikacji między nimi a ich rodzicami oraz tło emocjonalne. Większość pozycji podskali I dotyczy charakteru tychże interakcji. Prawdopodobieństwo nieprzystosowania rodzinnego jest tym większe, im:

- słabsza jest kontrola rodziców nad czasem spędzonym przez dziecko poza domem (nie wiedzą, gdzie przebywa i co robi),
- gorzej dziecko wywiązuje się z obowiązków domowych i podporządkowuje się poleceniom rodzicielskim oraz im bardziej unika kontaktu z rodzicami,
- mniej dziecko jest podatne na perswazję, na nagrody i groźbę kar,
- więcej dziecko przejawia zachowań konfliktowych (kłótnie, sprzeczki) w stosunku do rodziców i rodzeństwa,
- słabiej dziecko identyfikuje się z pozytywnymi wzorami zachowań oferowanymi przez rodziców lub
- chętniej naśladuje negatywne wzory zachowań rodziców lub innych członków rodziny¹².

Wysokie wyniki uzyskane w tej podskali mogą świadczyć nie tylko o nieprzystosowaniu społecznym dziecka, ale także o zaburzonych stosunkach wewnątrzrodzinnych związanych m.in. z wadliwymi postawami rodziców czy też świadczyć o upadku autorytetu rodziców. Stąd potrzeba podejmowania oddziaływań skierowanych na rodziców. Celem pedagogizacji rodziców byłoby nie tylko zapoznanie ze sposobami zapobiegania trudnościom wychowawczym ich dzieci, ale także dużo uwagi należałoby poświęcić relacjom z nimi. Uczestniczenie rodziców w takich zajęciach dałoby możliwość opanowania sztuki dialogu z dzieckiem oraz pozytywnego i przyjaznego z nim współdziałania.

Summary

Analysis of the social maladjustment of children and adolescents

This article deals with measurement of maladjustment among schoolgirls from chosen schools in Silesian province. To that end fourth year students of Tutelary and Rehabilitation Pedagogy (2009/2010) within the framework of subject called rehabilitation diagnostics did research in schools using the Scale of Social Maladjustment by Lesław Pytko.

---

¹² Tamże, s. 366–367.